

Seneca Maatschappijleer

HAVO - VWO Leerwerkboek

DIGITAAL
EN BOEK
VULLEN
ELKAAR
AAN

Seneca Maatschappijleer

HAVO – VWO LEERWERKBOEK

minder
stampen
meer
denken

Overal waar 'zij' of 'haar' staat, mag dit ook als 'hij/hem/zijn', of als 'die/diens/hen/hun' gelezen worden.

Colofon

Titel: Seneca maatschappijleer havo-vwo leerwerkboek, 5e editie.

Auteurs: Lennart Schra, Klaas Wierenga, Marieke Spoelman en Tim Immerzeel.

Redactie: Hans Berkenbos

Correctie: Rhodé Berkenbos

Met dank aan: Marco Veldman, Wouke Gerritsma, Marno de Vries, Durk van der Veen, Naomi Goede, Martine Würsten, Eva Stoffelsen, Ben Kraaijeveld en Julia van de Brink.

Opmaak en productie: Sonodruk, Heino

Druk: 1e druk, maart 2023

Uitgave: Seneca, Harderwijk

ISBN: 9789492716590

NUR 132

© 2023 - Seneca Burgerschap

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als context voor het leren van maatschappijleer. Er kunnen geen rechten aan deze informatie worden ontleend. De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Uitgever garandeert echter niet dat de inhoud van deze publicatie volledig, accuraat en juist is en wijst hierbij iedere aansprakelijkheid af voor welke schade dan ook, direct en/of indirect, op enige wijze ontstaan door en/of voortvloeiend uit elk gebruik van de publicatie, waaronder mede - doch niet beperkt tot - handelingen verricht door een gebruiker van de publicatie die zouden zijn ingegeven door de in de publicatie geplaatste informatie.

De uitgever spant zich er naar behoren voor in om te verifiëren van wie bepaalde informatie afkomstig is en om indien nodig toestemming te verkrijgen van rechthebbenden voor bepaald gebruik door de uitgever. Indien u ondanks deze inspanningen van de uitgever meent bepaalde rechten te bezitten ten aanzien van door uitgever gebruikte informatie, dan kunt u contact opnemen met de uitgever.

REGELS EN GELUK	i	Inleiding	5
MAATSCHAPPELIJKE PROBLEMEN	1	Hoofstuk 1	7
		1.1 Belangen en waarden	9
		1.2 Botsingen en maatschappelijke problemen	15
		1.3 Problemen analyseren en oplossen	24
POLITIEKE ACTOREN	2	Hoofstuk 2	33
		2.1 Links en rechts	35
		2.2 Linkse ideologieën	41
		2.3 Rechtse ideologieën	48
VERZORGINGSSTAAT	3	Hoofstuk 3	57
		3.1 Welzijnsdilemma	59
		3.2 Verzorgingsstaat in de Grondwet	69
		3.3 Uitdagingen voor de toekomst	80
PLURIFORME SAMENLEVING	4	Hoofstuk 4	89
		4.1 Cultuurdilemma	91
		4.2 Pluriforme samenleving in de Grondwet	101
		4.3 Uitdagingen voor de toekomst	112
PARLEMENTAIRE DEMOCRATIE	5	Hoofstuk 5	121
		5.1 Machtsdilemma	123
		5.2 Parlementaire democratie in de Grondwet	133
		5.3 Uitdagingen voor de toekomst	145
DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT	6	Hoofstuk 5	157
		6.1 Dilemma van de rechtsstaat	159
		6.2 Democratische rechtsstaat in de Grondwet	168
		6.3 Uitdagingen voor de toekomst	178
EUROPESE UNIE	7	Hoofstuk 7	185
		7.1 Soevereiniteitsdilemma	187
		7.2 Instellingen van de Europese Unie	195
		7.3 Toekomst van de Europese Unie	205
	i	Begrippenlijst	215
		Index	221

ASWB-schema

Als actoren het niet met elkaar zijn, omdat ze tegengestelde standpunten hebben, noemen we dat een **botsing**. Om overzichtelijk weer te geven waarom actoren met elkaar botsen, kun je de actoren, hun standpunten en de waarden of belangen achter die standpunten in één schema zetten. We noemen dat een Actor-Standpunt-Waarde-Belang-schema, afgekort een **ASWB-schema**. In onderstaand ASWB-schema staat een conflict tussen een bedrijf en de werknemers over loon beschreven.

Er is een botsing als waarden en/of belangen van verschillende actoren niet samen kunnen gaan.

Een ASWB-schema is een schematische weergave van een botsing tussen actoren.

ACTOR: BEDRIJF

Standpunt: Geen loonsverhoging

Waarde: -

Belang: Meer winst

ACTOR: WERKNEMERS

Standpunt: Loonsverhoging

Waarde: -

Belang: Meer inkomen

Merk op dat er bij waarde in dit geval niets staat. Het komt vaak voor dat actoren een waarde óf een belang hebben en niet allebei. Maar het kan natuurlijk wel, zeker bij complexere standpunten. Een botsing met individuele actoren kan ook. Als jij het oneens bent met je ouders over hoeveel schermtijd per dag goed voor je is, ziet het schema er misschien zo uit.

A: JIJ

S: Meer schermtijd

W: -

B: Vermaak/contact met vrienden

A: OUDERS

S: Minder schermtijd

W: -

B: Goede resultaten op school

Soms zijn er meer dan twee actoren betrokken bij dezelfde botsing, bijvoorbeeld over de aanleg van een nieuwe snelweg. Dan is het handig om een overzicht te maken met de betrokken actoren en hun waarden en/of belangen.

ACTOR:	BEDRIJVEN	BUURTBEWONERS	MIN. VAN MILIEU	MIN. VAN VERKEER
Standpunt	Nieuwe snelweg	Geen nieuwe snelweg	Geen nieuwe snelweg	Nieuwe snelweg
Waarde	-	-	Milieu	Verkeersveiligheid
Belang	Sneller transport	Rust, stilte	-	-

Begrijpen

De kans dat je elkaar beter begrijpt bij een botsing en er zelfs samen uitkomt, is groter als beide actoren de waarde of het belang bij iemands standpunt snappen. Eva zit in 4 vwo en is vegetariër, zij eet geen vlees. Zij vindt dat beter voor de dieren en het milieu. Eva heeft vaak heftige discussies met Klaas uit 5 havo. Klaas woont op een boerderij en zijn ouders fokken

varkens. Klaas ziet op de boerderij dat er goed wordt omgegaan met de dieren. Dat is het werk van zijn ouders, zij verdienen er hun geld mee. Daarnaast eet Klaas gewoon graag veel vlees. Klaas en Eva hebben dus verschillende standpunten over vlees eten en hun gesprekken zijn niet altijd leuk. Het ASWB-schema van hun botsing ziet er zo uit.

A: KLAAS**S:** Mensen moeten vlees kunnen eten**W:** Dierenwelzijn**B:** Inkomen ouders, lekker eten**A: EVA****S:** Mensen moeten geen vlees eten**W:** Milieu, dierenwelzijn**B:** -

Een botsing is een verschil van mening tussen twee actoren. Het is niet meteen een ruzie. Bedenk zelf een botsing die je meegemaakt hebt.

Door verder te kijken dan alleen je eigen standpunt kun je een ander beter begrijpen. Als Klaas goed geluisterd heeft naar Eva, en haar begrijpt, ontstaat er voor hem mogelijk een dilemma. Hij kan zich namelijk af gaan vragen of het voor de dieren niet beter is als er minder

vlees gegeten wordt. En voor Eva geldt dat ook. Zij krijgt mogelijk ook een dilemma door het gesprek met Klaas. Ook een dilemma kun je laten zien in een ASWB-schema. In dat geval staat bij de A twee keer dezelfde actor.

A: KLAAS**S:** Elke dag vlees eten**W:** Dierenwelzijn**B:** Inkomen ouders, lekker eten**A: KLAAS****S:** Minder vlees eten**W:** Milieu, dierenwelzijn**B:** -

Bedenk een dilemma dat jij hebt meegemaakt of mee zult maken. Bijvoorbeeld tussen je tijd besteden aan werken of ontspanning.

A: EVA**S:** Boeren moeten ook een inkomen hebben**W:** Bestaanszekerheid boeren**B:** -**A: EVA****S:** Mensen moeten minder vlees eten**W:** Milieu, dierenwelzijn**B:** -